

УДК 159.9:316

Л.Ю. Ворначева,

викладач кафедри теорії та історії педагогіки Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ УМОВ НА ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ МЕРІ ЕЛЕН РІЧМОНД (1900—1928 РР.)

Ворначева Л.Ю.,

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ УМОВ НА ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ МЕРІ ЕЛЕН РІЧМОНД (1900—1928 РР.)

У статті автор розкриває період життя Мері Елен Річмонд з 1900 по 1928 рр. В ракурс дослідження потрапили біографія, професійне становлення, елементи теорії соціальної роботи дослідниці, які розглядаються крізь призму соціально-історичних реалій Америки на початку ХХ сторіччя. Вплив соціальних та історичних факторів помітний при розгляді поглядів М.Е. Річмонд на ідеал фахівця соціальної сфери і його роль в житті клієнта, керівництво благодійною організацією, питання соціальних ролей в родині.

Ключові слова: М.Е. Річмонд, формування особистості, професійне становлення, біографічні та соціокультурні фактори, філантропія, теорія соціальної роботи.

Vornacheva L.Yu.,

INFLUENCE OF SOCIAL AND HISTORICAL CONDITIONS ON THE FORMATION OF THE SOCIAL WORK THEORY BY MARY ELLEN RICHMOND (1900—1928)

The author reveals the period of life of Mary Ellen Richmond from 1900 to 1928. The article includes biography, professional development, elements of theory of the researcher's social work that are examined through the prism of social and historical reality of America in the early XX century. The influence of social and historical factors is noticeable while considering M.E. Richmond's views on the ideal of a social service specialist and his role in life of a client, charity management, and problem of social roles in a family.

Key words: Mary Ellen Richmond, personality development, professional development, biographic and socio-cultural factors, philanthropy, theory of social work.

Ворначева Л.Ю.,

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТЕОРИИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ МЭРИ ЭЛЛЕН РИЧМОНД (1900—1928 гг.)

В статье автор раскрывает период жизни Мэри Эллен Ричмонд с 1900 по 1928 гг. В ракурс исследования попали биография, профессиональное становление, элементы теории социальной работы исследовательницы, которые рассматриваются через призму социально-исторических реалій Америки в начале ХХ века. Влияние социальных и исторических факторов заметно при рассмотрении взглядов М. Э. Ричмонд на идеал специалиста социальной сферы и его роль в жизни клиента, управление благотворительной организацией, вопросы социальных ролей в семье.

Ключевые слова: М. Э. Ричмонд, формирования личности, профессиональное становление, биографические и социокультурные факторы, филантропия, теория социальной работы.

Українська теорія соціології та теорія соціальної роботи в певному сенсі є розвинутою і структурованою завдяки перекладу підручників та першоджерел різних зарубіжних науковців, критиці українських дослідників, доступності для українських студентів та науковців зарубіжної літератури, а також власному теоретичному і емпіричному досвіду. Але система знань у сфері соціальної роботи, біографій авторів, історичних

умов і критики ідей соціальної сфери має пробіли. Зокрема дослідження наукових доробків Мері Елен Річмонд та її методу «індивідуальної соціальної роботи» (*social case work*), який активно використовується сьогодні на практиці і в Україні, в українській науці є недостатніми.

Дослідженням робіт Мері Е. Річмонд у міжнародному розрізі займалися Є.Н. Агню (*Elizabeth N. Agnew*), М. Пейн (*Malcolm Payne*), С. Сзимоняк

(Sandra Szymoniak), М.В. Памфрей (Muriel W. Pamphrey), Н. Франклін (Donna N. Franklin), Ф.Л. Хуббел (Phyllis L. Hubbel), А.С. Хорнбі (A. S. Hornby), Мері В. Клеск (Mary Van Kleeck), Г.Р. Тайлор (Graham Romeyn Taylor), М. Абрамович (Mimi Abramovitz). Опис різних аспектів теорії М.Е. Річмонд зустрічаємо у роботах вчених з країн СНД, таких як С. Харченко, Є. Агапова, М. Фірсова, Е. Студенової, Р. Корнюшиної, М. Кратінова, Л. Ваховського, В. Кратінової, О. Песоцької, О. Караман, В. Ханстантинова, В. Мошнягою, В. Безлюдна, Т. Семігіна, Є. Холостова.

Мета статті полягає у вивченні впливу соціально-історичних умов на формування особистості М.Е. Річмонд як фахівця благодійної сфери, що зумовлює структурування теорії соціальної роботи у другий період життя дослідниці (1900–1928 рр.). Необхідно вказати, що дана класифікація є умовною і не претендує на остаточну наукову форму. Виходячи з мети були сформульовані основні задачі, які полягають у: вивченні основної літератури, в якій відображена біографія Мері Елен Річмонд у другий період її життя; короткий огляд основних робіт М.Е. Річмонд; дослідження історичного періоду, в якому жила і працювала дослідниця.

На весні 1900 року М.Е. Річмонд отримує запрошення стати генеральним секретарем Суспільної Благодійної організації у Філадельфії (*Philadelphia Society for Organizing Charity — SOC*) [4, 144]. Благодійна організація у Філадельфії мала низку проблем: невелика кількість добровольців, незгодженість діяльності самостійних офісів організації, проблеми структурного функціонування і принципів діяльності організації, проблеми ведення бази клієнтів та проблеми з використанням коштів, низький рівень довіри до організації, особиста проблема з колишніми співробітниками структури та інші [2, 111–112]. Протягом п'яти років М. Е. Річмонд вирішувала зазначені вище проблеми, що розвивало її як фахівця і надавало емпіричний матеріал для формування теоретичних основ управління благодійними структурами.

Авторитет М.Е. Річмонд у благодійних колах приніс фінансові вливання, залучив нових співробітників і волонтерів до роботи в організації. Серед її досягнень, які впливали на професійний розвиток, назвемо: реформування роботи організації, розробка навчальних програм для волонтерів і спеціалістів благодійної сфери, моніторинг соціальної ситуації у місті і публікація досліджень, відстоювання і лобювання ініціатив у сфері трудового, пенсійного та страхового законодавства Філадельфії [2, 111–119].

Професійна реалізація М.Е. Річмонд відбувалась через участь в конференціях і семінарах. Так у 1902 році вона була обрана одним з американських делегатів для участі в Кубинській конференції благодійності та корекції (*the Cuban Conference of Charities and Correction*). У 1906 році

з Нью-Йоркської благодійної організації (*New York COS*) надійшло запрошення про роботу, але Мері Е. Річмонд відмовилась. Згадки працівників про Мері Елен Річмонд різняться, частина працівників зазначали, що дослідниця була ефективним менеджером у досягненні мети організації, але на рівні взаємодії з колегами та добровольцями була вимогливою і важко налагоджувала комунікацію. Вона була прагматичною і не йшла на компроміси, що призвело до появи «ворогів» у професійних колах.

Перебуваючи у Філадельфії М.Е. Річмонд поступово трансформувала уявлення про родину, адаптуючи її до нових суспільних вимог, але дослідниця продовжувала ідеалізувати вікторіанський спосіб родини й підтримувати традиційність гендерних ролей. На думку Мері Елен Річмонд, родина виконувала не тільки функцію органа, в якому людина зростала до набуття повноліття, а й виховувалась як майбутній працівник і гарний громадянин. Фактично, родина — це «коліска для безсмертної душі» [2, 130].

Філософія «емпіричної благодійності» Мері Е. Річмонд значно вплинула на розвиток благодійного руху Філадельфії й Пенсільванії та на підготовку кадрів у сфері філантропії. М.Е. Річмонд вірила в те, що значний соціальний прогрес потребує невеликих початкових змін в підході до власного життя. Це стало основою для особистості та професійної еволюції дослідниці.

1909—1911 роки дослідниця реалізовувала себе як педагог, фахівець з підготовки кадрів з соціальної роботи в Фондації ім. Рассела Сейджа (*Russell Sage Foundation — перекл. наші*) в Нью-Йорку [2, 149—154].

У 1911 р. за участю благодійних організацій було утворено незалежну Асоціацію американських товариств з організації благодійності (*American Association of Societies for Organizing Charity — перекл. наші*), М. Е. Річмонд мала можливість привернути основну увагу цієї структури до власних позицій: розробки професійних стандартів для благодійної організації шляхом проведення наукових досліджень і філантропічної освіти для благодійників [2, 134]. Вивчаючи основи і можливості філантропічної діяльності, Мері Елен Річмонд зверталась до понять «дружба», «професія», «професіоналізм», «візитер», «благодійність і співчуття», «процедури і техніки роботи». На її думку, дружній візитер не буде «важким і вимогливим у професії», і що «професійний відвідувач зможе дружити (товаришувати) з клієнтом» [5]. Власні думки і напрацювання дослідниці виклала у роботі «Дружні візитери (відвідувачі) серед бідних» (*Friendly Visiting among the Poor — перекл. наші*). Дослідники зазначають, що відстоюючи власну позицію навчання і роботи благодійників, М. Е. Річмонд виступала проти презумпції переваги «професіоналів». Вона вказувала,

що головне бажання людини — займатись благодійністю, а не його професійна освіта, отримана в якомусь університеті. Ця позиція часто піддавалась критиці різними науковцями. М.Е. Річмонд прагнула до професійного ідеалу, щоб слугувати громаді, покращуючи сферу благодійності, що об'єднала волонтерів, професіоналів, кращі ідеї в галузі соціальних наук, зберігаючи при цьому певний ступінь інтелектуальної та інституційної автономії державних та приватних університетів, що розвиваються. Її пропозиції щодо розвитку професійних знань у сфері філантропії поєднували освітні науки, медицину і теологію.

У ХІХ ст. «обличчя» благодійної професії було визнано жіночим, адже саме жінки намагались перенести до філантропії моральні цінності родини, материнське ставлення до клієнта, співчуття та використання інтуїції в допомозі нужденним. При цьому суспільство ставилось вороже до жінок (перевага чоловічої культури, перевага чоловіків в усіх професійних сферах та освіті). Мері Е. Річмонд підтримувала думку Уільяма Саллівана (*William Sullivan*) про «доброго самаритянина» [2, 136]. Мері Елен Річмонд вказувала, що для філантропії стать не важлива, волонтерами та співробітниками благодійних організацій можуть бути як жінки, так і чоловіки, головним аспектом є професійність і дух громадянського значення в ім'я благого. Таким чином відбулось формування гендерного підходу М. Річмонд до благодійної професії, що свідчить про критичне мислення та об'єктивну оцінку громадськості. А це у свою чергу свідчить про розвиток наукового мислення та соціологічної уяви дослідниці.

Проривом у ставленні до благодійності була думка Мері Елен Річмонд про відкритість благодійних структур та їх постійне звітування перед громадськістю про реалізацію соціальних зобов'язань. М. Е. Річмонд завжди вказувала на залежність благодійної діяльності від фінансових можливостей структури, тому роль волонтерів вона вважала особливою. При підготовці фахівців благодійної сфери М. Е. Річмонд вказувала, що це — певна можливість працевлаштування молоді, що було корисним для суспільства під час та після економічної кризи.

Доповнимо, що професійне зростання Мері Елен Річмонд було зумовлено можливістю викладання студентам з різних міст таких тем, як: «Сімейна реабілітація», «Як здобути і як навчати добровільних відвідувачів», «Дослідження та лікування, ілюстрації вивчення фактичних історій хвороби» та інших [2, 44].

Працюючи у Фундації ім. Рассела Сейджа (*Russell Sage Foundation*) в Нью-Йорку, М. Е. Річмонд від більш емпіричної бази перейшла до теоретичної (робота з документами, редакція журналів і книг, написання власних есе і доповідей), викладання в різних школах та зустрічей з громадськістю і представниками благодійних структур.

Громадську та професійну діяльність Мері Елен Річмонд також реалізовувала у райкомі Греммерсі (*Gramercy district committee — перекл. наші*) у якості волонтера, а потім і секретаря; в Нью-Йоркському благодійному центральному комітеті по роботі у районі (*New York COS central committee on district work — перекл. наші*); у структурі з організації і контролю навчальної школи для соціальних працівників в Нью-Йорку до 1922 року (*перекл. наші*); неофіційній літературній групі “Talkers” в Нью-Йорку.

Практичний і емпіричний досвід роботи в різних структурах сформували практичний базис Мері Е. Річмонд: усвідомити та сформулювати всю ширину можливостей використання соціальної роботи як інструменту не тільки для лікування бідності в суспільстві, а й для роботи з будь-якими категоріями клієнтів (мігрантами, бездомними, сиротами, інвалідами та іншими). Роберт Вудс (*Robert Woods*) зазначив, що соціальна робота дає «спеціальні етичні можливості людини» і є «важливою групою експериментів й основ професійної етики» (1906 р.). Разом з помічниками досліджуючи проблеми різних категорій населення й використовуючи соціологію й медицину, Мері Елен Річмонд формує метод «соціального діагнозу» [2, 158—167]. Як зазначають критики, опис методу «соціальної діагностики» є більш науковим і підкріплений не тільки емпіричною базою, а й теорією, що в свою чергу свідчить про еволюцію соціологічної уяви та професійне зростання М.Е. Річмонд в науковій сфері.

У період Першої світової війни Мері Е. Річмонд була однією з тих, хто закликав соціальних працівників до професійного об'єднання, щоб подолати наслідки жакливої події, та підтримувала думку влади про мобілізацію соціальних працівників до армії. Мері Річмонд зі своїми колегами розробила низку рекомендацій по роботі соціальних працівників з родинами учасників бойових дій [1].

Еволюцію особистісного становлення і професійної трансформації дослідниці розкривають науковці, акцентуючи увагу на те, що у перші десятиліття ХХ ст. у професійному полі зору М. Е. Річмонд були індивідуальні особливості клієнтів й психічна гігієна, яка стала популярною з часів Першої Світової. Причиною такої уваги стало урбанізоване суспільство, яке змістило свій акцент у рамки споживчої культури. На її думку соціальна робота може відіграти значну роль в демократизації суспільства. Мері Е. Річмонд у роботі з клієнтами все більше уваги приділяла психіатричним методам роботи й спиралась на праці Міда (*George Herbert Mead*), Ліпмана (*Walter Lippmann*), Дж. Дьюї (*John Dewey*), Емерсона (*Ralph Waldo Emerson*) [2, 165]. Дослідниця підкреслює особливості і необхідність соціального конструювання ідентичності,

тому звертає увагу на оцінку проблем осіб та їх спільні потреби в спільноті, які пропонує сприймати в якості відправної точки для формування і реалізації соціальної реформи. У 1921 р. Коледж Сміта (*Smith College*) із соціальної роботи нагородив М. Е. Річмонд почесним ступенем магістра за «створення наукової основи нової професії».

Культурні перетворення, науковий розвиток, соціальні трансформації суспільства після Першої Світової війни, зміна й переоцінка ролі родини, висували до теорії соціальної роботи Мері Елен Річмонд нові вимоги і вносили корективи. Дослідники зазначають, що на початку ХХ ст. відбуваються професійні зміни і конфронтація в різних теоріях соціальної роботи, тим самим змінюється і зв'язок між М.Е. Річмонд і її колегами, виникає все більше розбіжностей у поглядах на професію і методи роботи соціальних працівників. У 1922 р. Мері Елен Річмонд балотується на пост голови Національної конференції із Соціальної роботи (*NCSW* — *перекл. наш*), але її кандидатура не підтримується колегами, після чого дослідниця повертається до практичних досліджень. Е. Агню у своїй роботі «Від благодійності до соціальної роботи: Мері Річмонд і створення американської професії» (*перекл. наш*) (*“From Charity to Social Work: Mary Richmond and the Creation of an American Profession”*) розкриває аспекти останніх шести років життя М.Е. Річмонд, яка аналізує і описує шлюб, його роль в суспільстві, тенденції, ризики і зміни в шлюбах і родині, а також бере на себе роль наставниці молодих спеціалістів. Крім зазначеного, Мері Е. Річмонд аналізувала вплив ролі і участі держави у філантропічній діяльності країни, зазначила, що в післявоєнні роки держава збільшила частку активності у сфері соціальної роботи [2, 182—185]. Здоров'я М. Річмонд стає все гіршим, і вона переїздить до літньої дачі в Нью Хемширі (*New Hampshire*). 12 вересня 1928 року у віці 67 років Мері Елен Річмонд померла. Поховали її в Балтіморі.

До переліку основних робіт дослідниці варто віднести: *“Friendly Visiting among the Poor”* («Дружні відвідування бідних», 1899), *“The Good Neighbor in the Modern City”* («Добрий (гарний) сусід у сучасному місті», 1907), *“A Study of Nine Hundred and Eighty-five Widows”* («Дослідження дев'ястот вісімдесяти п'яти вдовиць», 1913), address *“War and Family Solidarity”* (виступ «Війна і родинна солідарність», 1918), *“What Is Social Case Work?”* («Що таке соціальна індивідуальна робота?», 1922), *“Child Marriages”* («Дитячі шлюби», 1925) та *“Marriage and the State”* («Шлюб і держава», 1929), address *“The Concern of the Community with Marriage”* (виступ «Стурбованість спільноти про шлюб», 1927), Posthumously *“The Long View, a collection of Richmond's earlier published and unpublished essays and addresses”* (Посмертно «Перспектива», збірник раніше опублікованих і неопублікованих есе і виступів М.Е. Річмонд, 1930 — *перекл. наш*) [3].

Проаналізувавши життя Мері Елен Річмонд зазначаємо, що, помітними є впливи економічного, освітнього, соціального, культурного історичного факторів на формування особистого світогляду дослідниці. Легко зосередити увагу на еволюцію особистості М. Е. Річмонд, її професійних поглядів, які від первинних проблем філантропії й її філософії і зосередженості на кількох аспектах перейшли до глибинного і широкого розуміння «соціального зла і занепаду особистості». Професійне зростання, зміна видів теоретичної та практичної діяльності (дослідження серед бідних категорій населення, викладацька діяльність, управління благодійними організаціями тощо) дозволили М.Е. Річмонд сформувати основні емпіричні методи і підходи соціальної роботи та методу *“case work”* у сфері філантропії й окреслити свій погляд на професію від «працівник, який допомагає у скруті і є дружнім» ХІХ ст. до «професійного й освіченого спеціаліста та волонтера, який крім навчання клієнтів вміє вирішувати проблеми і допомагає розвиватись особистості» у ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА

1. *Abramovitz, Mimi*. «Social Work and Social Reform: An Arena of Struggle» // *Social Work Journal of the National Association of Social Workers* № 43, no 6 (November, 1998) : 512—526 p.
2. *Agnew, Elizabeth N*. *From Charity to Social Work: Mary E. Richmond and the Creation of an American Profession*. — USA : University of Illinois, 2004. — 288 p.
3. «Mary Ellen Richmond. Women's Intellectual Contributions to the Study of Mind and Society» — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www2.webster.edu/~woolfm/richmond.html>
4. *Pioneros del Tobajo Social, una apuesta por descubrirlos*. Exposición Bibliográfica (Escuela Universitaria de Trabajo Social). — Universidad de Huelva, 2004. — 285 c.
5. *Richmond, Mary E*. *Friendly Visiting among the Poor. A Handbook for Charity Workers*. — Release Date: March 15, 2008 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gutenberg.org/ebooks/24841>

Рецензент — доктор педагогічних наук, професор О.В. Малихін
Прийнято до друку — доктор педагогічних наук, професор О.В. Малихін